

A BIZALOM DRÁMÁJA*

»... az idő sohasem teher
ha az érben munkál
s nem az éren kívül«

(Évgyűrűk)

Tóth Ferencet, aki első igazán nagy sikerét *Jób* c. drámájával aratta, eddig inkább csak költőként ismertük. Valljuk be, első két verseskötete — *Ősztől tavaszig* (1961), *Vörös madár* (1966) — alapján a költészet hagyományos útján haladó másodvonalbeli költőnek. A költészetében lejátszódott előnyös változásról csak harmadik, *Halál a síkban* (1970) c., költeményeket és prózaverseket tartalmazó kötete árulkodik. Itt már jelen van a társadalmi és erkölcsi problémák iránt egyaránt fogékony költő, aki gyűlöli a hitványságot, a kétszínűséget, a törtétezt, aki ars poeticának is beillő *Testhelyzet* c. prózaversében így vall önmagáról, kedvenc testhelyzetéről:

Szeretem ezt a testhelyzetet. Szemtől szemben a világgal... Látnak. Igaz, veszélyesebb, mint a gubóké vagy a résekben meglapuló legyeké, de tartalmaz akkora élményt, mint a tojáshéjból kilépő csibék napünneplése... Gondold csak el: eléd tárul a világ, s úgy érzed, te nyíltál ki... Ha nem is olyanok, amilyennek szerettél volna, ha a gyökérvilág sötétje ott lapul is még az ereidben, de megvalósultál, mert a világ tudomást vett rólad, s ha akar, ha nem: kénytelen elviselni.

A dráma meghódítására Tóth Ferenc az Új Symposion 1969-es drámapályázatára benyújtott és megosztott harmadik díjjal jutalmazott *Aramkorlátozás* c. művével tett első ízben kísérletet, amelynek szövege ugyanannak a folyóiratnak 1971. januári számában látott napvilágot. Ez a munka még valóban nem tekinthető többször kíséreltetnél, szárnypróbálgatásnál. A kevés szereplőt mozgató, egyfelvonásos terjedelmű, eléggé mesterségesen megkonstruált darabból hiányzik az igazi drámai feszültség. A szereplők részben gondolkodásmódjukkal, részben tetteikkel — amelyekről jobbára csak hallunk — egy-egy társadalmi réteget, jellemző magatartásformát képviselnek. Így a kevésbé jelentős szerepet játszó Illa mellett Ropp a maradiságot, Grumi az erkölcsi hitvány-

* Írásunk alapja a *Jób* c. drámának a *Színművek* (Forum, 1971) c. kötetben megjelent szövegváltozata, nem a színházi előadás. (B. Á.)

ságot testesíti meg. Lem, a mű főhőse lázad, újat, jobbat akar. Elsősorban a szellemi sötétség ellen harcol. »Ha megkérdeznék tőlem, milyen életet szeretnék, azt mondanám: mint a tűzé« — mondja. Bár tette feltehetően nem marad hatástalan, végül csak erkölcsi győzelmet arat, ő maga elpusztul, a ledöntött csillag maga alá temeti. A tiszteletre méltó mondanivalóhoz a szerző még nem találta meg a megfelelő formát. A képek, jelképek, díszletek, fény- és árnyjelenetek között — amelyeknek az író érezhetően fontos szerepet szán — a lényegi mondanivaló »megfejtése« túlzott szellemi erőfeszítést kíván az olvasótól-nézőtől.

Ilyen előzmények után született meg a *Jób* c. verses dráma, amely a Forum nagy drámapályázatán második díjat nyert s az elmúlt év végén a színpadi deszkákig is eljutott. Érdekességként érdemes megemlíteni, hogy bár a verses drámát ma már sokan egy kissé idejétmúlt, korszerűtlen műfajnak tartják, a Szabadkai Népszínház magyar társulatának repertoárjában 1966 óta mégis éppen két verses dráma (az *Áfonyák* és a *Jób*) reprezentálja a jugoszláviai magyar drámaidalmat.

Tóth Ferenc *Jóbja* álbibliai dráma, amelyben a szerző — a befejezéstől eltekintve viszonylag szorosan tapadva az eredeti ószövegségi történehez — valójában a tegnapról és a máról szól a mai nézőkhöz. A bibliai *Jób könyve*, amelynek tárgya a szenvedés titka, pontosabban az: hogyan egyeztethetők össze a jámbor, igaz, istenfélő és bűngyűlölő emberre mért csapások és megpróbáltatások az isteni igazságsággal, kitűnő drámai alapanyag. Maga a történet költői szépségű, gondolatgazdag, eléggé ellentmondásos, de mindenekelőtt nagy drámai erejű, hiszen az ismert szerző élő alakok szájába adja a különböző gondolatokat és álláspontokat.

A cselekmény kezdetén a hős szinte makulátlan. Ilyen jellemzést ad róla az Úr:

*Bizony nincs a földön hozzá hasonló:
feddhetetlen, igaz, istenfélő és bűngyűlölő...
Tulajdonságaival úgy kiválik
társai közül, mint
ha bozótok közt jársz,
s egyszerre csak fa tűnik szemedbe:
istenfélő és törvénytisztelő,
ki mindaddig még nem ártott senkinek.*

Amikor az Úr és a Sátán közötti vetélkedés szenvedő apanya lesz, az első csapások után állja a kegyetlen próbatételt. Pedig a kísértések, a lázadásra biztató szavak nem hiányoznak. Ez legélesebben a hős feleségének szavaiban fogalmazódik meg:

*Te jámbor férfitű, meddig hiszed még,
hogy az Úr maga is átéli,
mit mással viselni kényszerít?
Egy percre se hidd, hogy az ő felelőssége
az egymással vagy a tiéddel mérhető...
Atkozod meg Istent, és halj meg!*

A jámbor hős türelmesen válaszol asszonyának, majd szolgáljájának is:

*Emberhez méltatlan
sértegetni vagy szemközt köpni a szenvedést,
hisz nem önmagában való,
hanem Isten hatalmából adódó állapot.*

A Sátán, aki a hős rendíthetetlen hitét és határtalan béketűrését gyávaságnak minősíti, még mindig nem éri el célját. Jób így válaszol kihívására:

*Ki türelmét veszíti,
hitében is a legyőzöttek sorába zuhan,
a hitetlen pedig oly tettekre válik kaphatóvá,
melyek nem is annyira őt,
hanem elsősorban büntetlenül élő
társait veszélyeztetik...*

A hős ekkor még mindig szilárdan hiszi, hogy az Úrral senki nem perelhet:

*Ezrek és ezrek kellenek,
mire egyetlen akad, ki bátran szembeszáll —
de a kockázatban mégsem az Isten,
hanem ő, a bátor bukik el...*

Jób csak akkor kezd lázadni, akkor fordul szembe az Úrral, amikor az okokat kutatva egyszerűen nem talál kielégítő választ, józan ésszel nem tud magyarázatot találni a ráért hihetetlen testi-lelki megpróbáltatásokra. Csak ekkor tör ki kétségbeesett panaszokban:

*Miért is nem pusztultam el,
a homály mért nem borult rám
még a születés előtt,
ha már velem is,
mint oly sokakkal,
végigjárhatja az ártatlanok szenvedéseit.
Pedig élnek — s nem is akárhogy —,
kik inkább rászolgáltak a büntetésre...
Kiáltozom az erőszak miatt,
de nincsen fül, amely meghallgatna.
Mit nyeriünk hát,
ha meghajlunk előtte,
s könyörgünk neki bűnbocsánatért?*

A panaszokra a fiatal Elihu válaszol, aki a feltétel nélküli engedelmesség, a teljes behódolás híve:

*Magaddal gyarapodsz
ha meghajolsz előtte,
ha az álnokság ellen
alázat lesz a fegyvered.*

A megoldást az Úr megjelenése hozza meg, akinek szemrehányó szavaira Jób megtérése és töredelmes megbánása lesz a válasz. Ám egyetlen mentsége megkülönböztetett figyelmet érdemel («Megvallom: nem értettem tetteid okát.»).

Talán e rövid elemzésből is kitűnik, hogy Tóth Ferenc drámájában a hatalom és a becsületes ember összeütközése kap döntő hangsúlyt, de anélkül, hogy az aktualizálás erőszakolt lenne. Így hát nagyon is mai ez az álbibliai történet, hiszen a hatalom és egyén konfliktusai ma is mindennaposak, ma sem ritka eset, hogy a hatalom képviselői a fenntartások nélküli valódi vagy megjátszott hűséget, a hízélgést becsülik és jutalmazák legjobban. A bizalomról, a bizalom megingásáról szól ez a dráma — amely döntő módon a főhős lelkében játszódik le — a mai Jóbokhoz, a bibliai alak kései unokáihoz, akik közül kevesen büszkélkedhetnek azzal, hogy még soha nem kerültek összeütközésbe a mindenkori hatalom kisebb-nagyobb képviselőivel. A dráma végső konklúzióját a Sétán (a színpadi váltázatban Jób) mondja ki, de végszavait a nézőknek-olvasóknak kell továbbgondolniuk:

*Ím az ember útja,
ki gondolkodni kezdett
a büntetés alatt,
majd megadta magát az Úrnak,
és gondolkodóból
szolgává aljasult.
S ím az Úr is,
kinek kedve kerekedett
próbára tenni, megmérni
szolgája türelmét,
miközben elmulasztott
válogatni a mikéntek között.
Tíz, húsz vagy ezredévek múlva
vajon mi vár rád, földi halandó?
A próbák, a mérések eszközei
addigra finomodnak-e?*

